

Fuzaylov Sarvar Abdusamatovich

Alfraganus Universiteti iqtisodiyot kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola rolini o'rganadi tabiiy resurslar iqtisodiy rivojlanishni boshqarishda va ulardan samarali foydalanish milliy iqtisodiyotlarning o'sishi va barqarorligiga qanday ta'sir qilishini o'rganadi. Atrof-muhitning pasayishi va buzilishining oldini olish uchun tabiiy resurslarni mas'uliyat bilan boshqarish muhimligini o'rganadi. Amaliy tadqiqotlar va mavjud adabiyotlarni har tomonlama tahlil qilish orqali tadqiqot uzoq muddatli iqtisodiy o'sish uchun resurslardan barqaror foydalanish to'g'risida tushunchalarni taqdim etadi. Qo'llaniladigan tadqiqot usullari tabiiy resurslarni boshqarish va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni baholash uchun sifat va miqdoriy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Topilmalar shuni ko'rsatadiki, resurslarni samarali boshqarishga ega mamlakatlar kuchli va barqaror iqtisodiy o'sishni namoyish etishadi. Siyosatchilarga iqtisodiy foyda olish uchun tabiiy resurslarni boshqarish strategiyasini takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Tabiiy resurslar, milliy iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, resurslarni boshqarish, iqtisodiy o'sish, atrof-muhitni boshqarish.

Tabiiy resurslar azaldan ko'plab milliy iqtisodiyotlarning tayanchi hisoblangan. Foydali qazilmalar, neft, tabiiy gaz, o'rmonlar va unumdor erlar kabi resurslarga boy mamlakatlar ko'pincha iqtisodiy salohiyat nuqtai nazaridan muhim afzalliklarga ega. Biroq, muammo uzoq muddatli imtiyozlarni ta'minlash uchun ushbu resurslardan samarali va barqaror foydalanishda. Tabiiy resurslardan samarali foydalanish boylik, bandlik va infratuzilmani rivojlantirish uchun juda muhimdir, ammo to'g'ri boshqaruvsiz bu resurslarning kamayishiga, atrof-muhitning buzilishiga va ijtimoiy-iqtisodiy beqarorlikka olib kelishi mumkin. Ushbu maqola barqaror amaliyotning ahamiyatiga e'tibor qaratib, tabiiy

resurslardan samarali foydalanish va milliy iqtisodiyotlarning o'sishi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqotda sifatli va miqdoriy tadqiqot usullari qo'llaniladi. Sifat jihati resurslarni boshqarish bo'yicha eng yaxshi tajribalarni aniqlash uchun turli xil resurslarga boy mamlakatlarning adabiyotlarini, siyosiy hujjatlarini va amaliy tadqiqotlarni ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi. Miqdoriy jihatdan Jahon banki, xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) va boshqa iqtisodiy ma'lumotlar bazalari tabiiy resurslardan foydalanish va YAIM o'sishi, bandlik darajasi va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (FDI) kabi iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlikni baholash uchun tahlil qilinadi.

So'nggi yigirma yil ichida tanlangan mamlakatlarning tabiiy resurslari va boshqaruv tuzilmalari to'g'risida ma'lumotlar to'plandi. Resurslarni samarali boshqarish va asosiy iqtisodiy natijalar o'rtasidagi bog'liqlikni baholash uchun statistik vositalardan foydalanilgan, qiyosiy tahlil esa tabiiy boylikni barqaror iqtisodiy o'sishga aylantirishda muvaffaqiyat qozongan yoki muvaffaqiyatsiz bo'lgan mamlakatlardan saboq olish uchun ishlatilgan.

Tabiiy resurslardan samarali foydalanish milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda, ayniqsa iqtisodiy o'sish uchun tabiiy boyliklariga tayanadigan mamlakatlar uchun hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu samaradorlik iqtisodiy rivojlanishga qanday ta'sir qilishi haqida umumiy ma'lumot:

Iqtisodiy o'sish va daromad avlod

- Eksport va valyuta: tabiiy resurslarga boy mamlakatlar (neft, gaz, foydali qazilmalar, o'rmonlar va boshqalar.) ko'pincha eksport qilish, valyuta olish va milliy daromadlarini oshirish uchun ushbu manbalarga tayanadi.

- Ish o'rinlarini yaratish: tabiiy resurslarni qazib olish, qayta ishlash va boshqarish ish bilan ta'minlash imkoniyatlarini yaratadi, qashshoqlikni kamaytirishga va turmush darajasini oshirishga yordam beradi.

- Sanoat rivojlanishi: tabiiy resurslar sanoatning o'sishi va rivojlanishiga turtki beradigan ko'plab sohalar (ishlab chiqarish, energetika, qishloq xo'jaligi) uchun xom ashyo bo'lib xizmat qiladi.

Barqaror Rivojlanish

- Resurslarni boshqarish: tabiiy resurslarni samarali boshqarish ulardan kelajak avlodlarning o'z ehtiyojlarini qondirish qobiliyatiga putur etkazmasdan hozirgi ehtiyojlarni qondiradigan tarzda foydalanishni o'z ichiga oladi. Bunga haddan tashqari ekspluatatsiyani nazorat qilish va atrof-muhitga ta'sirini minimallashtirishni ta'minlash kiradi.

- Qayta tiklanadigan va qayta tiklanmaydigan: quyosh energiyasi, shamol va suv kabi qayta tiklanadigan resurslardan samaraliroq foydalanish neft va ko'mir kabi qayta tiklanmaydigan resurslarga tayanish bilan solishtirganda uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlaydi va natijada ular tugaydi.

Iqtisodiy Diversifikatsiya

- Resurslarga qaramlikdan qochish: tabiiy resurslardan samarali foydalanish ko'pincha ulardan olinadigan daromadni iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish uchun ishlatishni o'z ichiga oladi. Faqat resurslarni qazib olishga e'tibor qaratadigan mamlakatlar global bozor tebranishlaridan o'zgaruvchanlikka duch kelishi mumkin. Balansli yondashuv mo'l-ko'l tabiiy resurslarga ega bo'lgan davlatlar kengroq iqtisodiy rivojlanishga erisha olmaydigan "resurslar la'nati" ning oldini olishga yordam beradi.

- Infratuzilma va texnologiyalarga investitsiyalar: tabiiy resurslardan olinadigan daromad texnologiya, ta'lim va infratuzilma kabi boshqa sohalarga investitsiya qilinishi mumkin, bu esa diversifikatsiyalangan iqtisodiy rivojlanishga va resurslarga asoslangan tarmoqlarga qaramlikni kamaytirishga olib keladi.

Ijtimoiy va mintaqaviy rivojlanish

- Qishloq taraqqiyoti: o'rmonlar va qishloq xo'jaligi erlari kabi ko'plab tabiiy resurslar qishloq joylarda joylashgan. Ushbu resurslardan samarali foydalanish qishloq rivojlanishiga hissa qo'shishi, shahar va qishloq hududlari o'rtasidagi tengsizlikni kamaytirishi mumkin.

- Davlat xizmatlari: tabiiy resurslardan olinadigan daromadlar sog'liqni saqlash, ta'lim va infratuzilma kabi davlat xizmatlariga yo'naltirilib, umumiy hayot sifatini yaxshilaydi.

Atrof-muhitni muhofaza qilish va tartibga solish

- Ekologik izni kamaytirish: resurslardan samarali foydalanish o'rmonlarni kesish, ifloslanish va biologik xilma-xillikni yo'qotish kabi atrof-muhit degradatsiyasini cheklovchi qoidalarni amalga oshirishni o'z ichiga oladi. Bu uzoq muddatli ekologik barqarorlikni ta'minlaydi.

- Toza texnologiyalar: tabiiy resurslarga tayanadigan tarmoqlarda toza va samarali texnologiyalarni qo'llash atrof-muhitga ta'sirini kamaytiradi, shu bilan birga iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shadi.

Global Raqobatbardoshlik

- Tabiiy resurslarini samarali boshqaradigan mamlakatlar jahon bozorida raqobatbardosh bo'lishlari mumkin, chunki ular barqaror xom ashyo ta'minotini taklif qilishlari mumkin. Samarali qazib olish, arzon narxlar va atrof-muhit standartlari xalqaro savdo aloqalarini yanada yaxshilashi mumkin.

Energiya Xavfsizligi

- Energiyaga boy mamlakatlar uchun tabiiy resurslardan, xususan, energetika sohasida samarali foydalanish barqaror ichki energiya ta'minotini ta'minlash orqali energiya xavfsizligini oshirishi mumkin. Bu importga bog'liqlikni kamaytiradi va tashqi zarbalarga nisbatan zaiflikni kamaytiradi.

Asosiy Fikrlar:

- Resurslarni boshqarish: tabiiy resurslardan milliy rivojlanish uchun samarali foydalanishni ta'minlashda shaffof va hisobdor boshqaruv muhim ahamiyatga ega.

- Teng taqsimot: tabiiy resurslar boyligining aholi o'rtasida teng taqsimlanishini ta'minlash ijtimoiy notinchlik va tengsizlikning oldini olishning kalitidir.

- Innovatsiya va texnologiya: tadqiqot va texnologiyalarga sarmoya kiritish resurslarni qazib olish va ulardan foydalanish samaradorligini oshirishi, barqaror va tejamkor ekspluatatsiyani ta'minlashi mumkin.

Tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi nafaqat iqtisodiy yutuqlarga, balki uzoq muddatli barqarorlikka, ijtimoiy tenglikka va umuman milliy farovonlikka ta'sir qiladi. Iqtisodiy rivojlanishda ularning foydasini

maksimal darajada oshirish uchun samarali boshqaruv, texnologik innovatsiyalar va barqaror amaliyot muhim ahamiyatga ega.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tabiiy resurslardan samarali foydalanish nafaqat jismoniy aktivlarni ekspluatatsiya qilishni talab qiladi. Institutsional asoslar, boshqaruv va ekologik barqarorlik resurslar boyligi uzoq muddatli iqtisodiy manfaatlarga aylanishini ta'minlashda bir xil darajada muhimdir. "Resurs la'nati" muqarrar emas; aksincha, bu noto'g'ri boshqaruv va qisqa muddatli rejalashtirishning natijasidir.

O'z resurslarini samarali boshqarishga muvaffaq bo'lgan mamlakatlar ko'pincha ta'lim, infratuzilma va texnologiyalarga sarmoya kiritadilar va shu bilan resurslar eksportiga unchalik bog'liq bo'lmagan diversifikatsiyalangan iqtisodiyotni yaratadilar. Ushbu xalqlar, shuningdek, kichik elita tomonidan qo'lga olinishdan ko'ra, resurslardan olinadigan daromadlarning keng aholiga foyda keltirishi uchun ishlatilishini ta'minlash mexanizmlariga ega.

Xulosalar

Xulosa qilib aytganda, tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi resurslarga boy mamlakatlarda iqtisodiy muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlikning asosiy hal qiluvchi omilidir. Tabiiy resurslar muhim iqtisodiy ustunlikni taklif qilsa-da, ularni noto'g'ri boshqarish uzoq muddatli muammolarga, shu jumladan iqtisodiy beqarorlik va atrof-muhitning buzilishiga olib kelishi mumkin. Tabiiy resurslar boyligidan maksimal foyda olish uchun mamlakatlar sog'lom boshqaruv amaliyotini qo'llashlari, inson kapitaliga sarmoya kiritishlari va barqaror rivojlanishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak.

Boshqaruv tizimini mustahkamlash: mamlakatlar tabiiy resurslarni boshqarish uchun shaffof va hisobdor institutlarni yaratishi, daromadlar butun aholiga foyda keltirishini ta'minlashi kerak.

Iqtisodiy diversifikatsiyani rag'batlantirish: yagona tabiiy resursga haddan tashqari ishonish iqtisodiyotni bozor o'zgarishiga qarshi himoyasiz holga keltirishi mumkin. Texnologiya, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish kabi boshqa sohalarga investitsiyalar juda muhimdir.

Ta'lim va inson kapitaliga sarmoya kiritish: resurslar boyligini barqaror iqtisodiy o'sishga aylantirish uchun malakali ishchi kuchi zarur.

Resurslarni boshqarishning barqaror amaliyotini qabul qilish: kamayib ketmaslik va uzoq muddatli hosildorlikni ta'minlash uchun atrof-muhit qoidalari va resurslarni barqaror qazib olishga ustuvor ahamiyat berish kerak.

Suveren boylik fondlarini yaratish: resurslarga boy mamlakatlar resurslar daromadlarini boshqarish va kelajakka sarmoya kiritish uchun suveren boylik fondlarini yaratish haqida o'ylashlari kerak.

Adabiyotlar.

1. Prilukov A.N. Cataloguing of economy's resource branches in rubricators and abstract databases // Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences. 2017. No.1(61). P.39-52.
2. Radhakrishna B. Mineral resource management in developing countries. Report No.6. Association of Geoscientists for International Development. 1978. – URL: <http://www.ischolar.in/index.php/JGSI/article/view/68951/59562>
3. Hotelling H. The economics of exhaustible resources // Journal of Political Economy. April, 1931. P. 137-175.
4. Socio-economic problems of mineral resources effective mining and utilization / Eds.: Astakhov A.S. and Tot M. – Moscow: Nedra, 1985. 275 p.
5. Prilukov A. Market potential of Russian and its Far Eastern Region mining industries // Proceedings of the 11-th International Multidisciplinary Scientific Geoconference SGEM2011. Bulgaria, Albena. 2011. V.1. P. 831-838.
6. Prilukov A. Peculiarities of mineral resources management systems in liberal and multistructural economies // Proceedings of the 11-th International Multidisciplinary Scientific Geoconference SGEM-2011. Bulgaria, Albena. 2011. V.1. P. 877-884.
7. Sekisov G.V., Prilukov A.N., Krupskaya L.T. Mineral sphere in the geospheres system // Regularities of the Structure and Evolution of Geospheres. Proceedings of the VII International Interdisciplinary Symposium. – Vladivostok: FEB RAS, 2005. P. 45-48.

8. Macfarlane A. Establishing a new metric for mineral resource management // The Journal of The South African Institute of Mining and Metallurgy. 2006. V. 106, P. 187- 198. – URL: <http://www.saimm.co.za/Journal/v106n03p187.pdf>